



Molt més que una obra etimològica

Les dues grans obres de Coromines, el 'Diccionari etimològic' i l' 'Onomasticon', són molt més que unes obres destinades a descobrir l'origen dels mots comuns i dels topònims. Entre més coses, són un tractat d'estilística i un model de prosa.

La notícia de la mort de Joan Coromines ens arriba quan som a la pàgina 27 del cinquè volum de l' *Onomasticon Cataloniae*, distribuït fa unes setmanes. En aquesta pàgina, hi apareix un record personal. En el darrer paràgraf de l'article "lladre", el lingüista diu: "Carrer de Perot-lladre de la Barcelona vella, sense sortida, desembocava a la Portafer-

nica. El paràgraf, com veiem, conté tres de les virtuts que enriqueixen la monumental obra científica de Coromines.

Precisió lingüística. La primera virtut, la precisió, l'aplica sobretot a la llengua, com és normal. Quan ja ni els catedràtics de literatura catalana més raspallats no saben el significat de la paraula "marxar"

1925 s'abusà generalment de *filologia* i *filòleg* donant-los el sentit de lingüística i lingüístic "fins que els deixebles de Grammont [Casacuberta, J. Coromines], ens llançarem a un esforç per abolir aquell abús". En el seu anhel de precisió extrema proposa d'esmerçar la riquesa de tenir "gegantí" i "gegantesc", "emprant *gegantí* per als homes i *gegantesc* per a les coses". També creu que cal denominar "gel" el producte artificial i "glaç" el de la natura. Darrere aquesta proposta hi ha un pensament lingüístic molt clar: res d'ostentacions innecessàries, de sinònims inútils, i cap confusió semàntica. Per això escarneix els qui usen "frequentment" per "sovint": "És un mot que s'ha usat sempre molt rarament en català, fins que alguns molt ignorants, en el S. XX, l'han donada per servir-se'n estrafent lamentablement la llengua, amb llur oblit de *sovint*, sota l'imperi del castellà, que abusa tant de *frecuente* i *con frecuencia*, a causa de la pobresa d'aquesta llengua".

També va contra el diguem-ne enriquiment inútil de la llengua: "*Jai'ment* neologisme de Ruyra i els seus imitadors, poc encertat". Recordem el seu interès per defensar els nostres "estanyos" contra els "llacs", inexistents als Països Catalans. O el genuí "tinc feina", que "ha de ser mantingut amb única expressió catalana de la idea, de manera que si algú es permet *tinc treball* o *hi ha molt de treball* o *estic sense treball* cau en un horrend i vergonyós castellanisme, incomparablement més greu i inexcusa-

Coromines va lluitar tant contra l'excés de dialectalisme com contra l'intent d'acabar amb les formes comarcals.



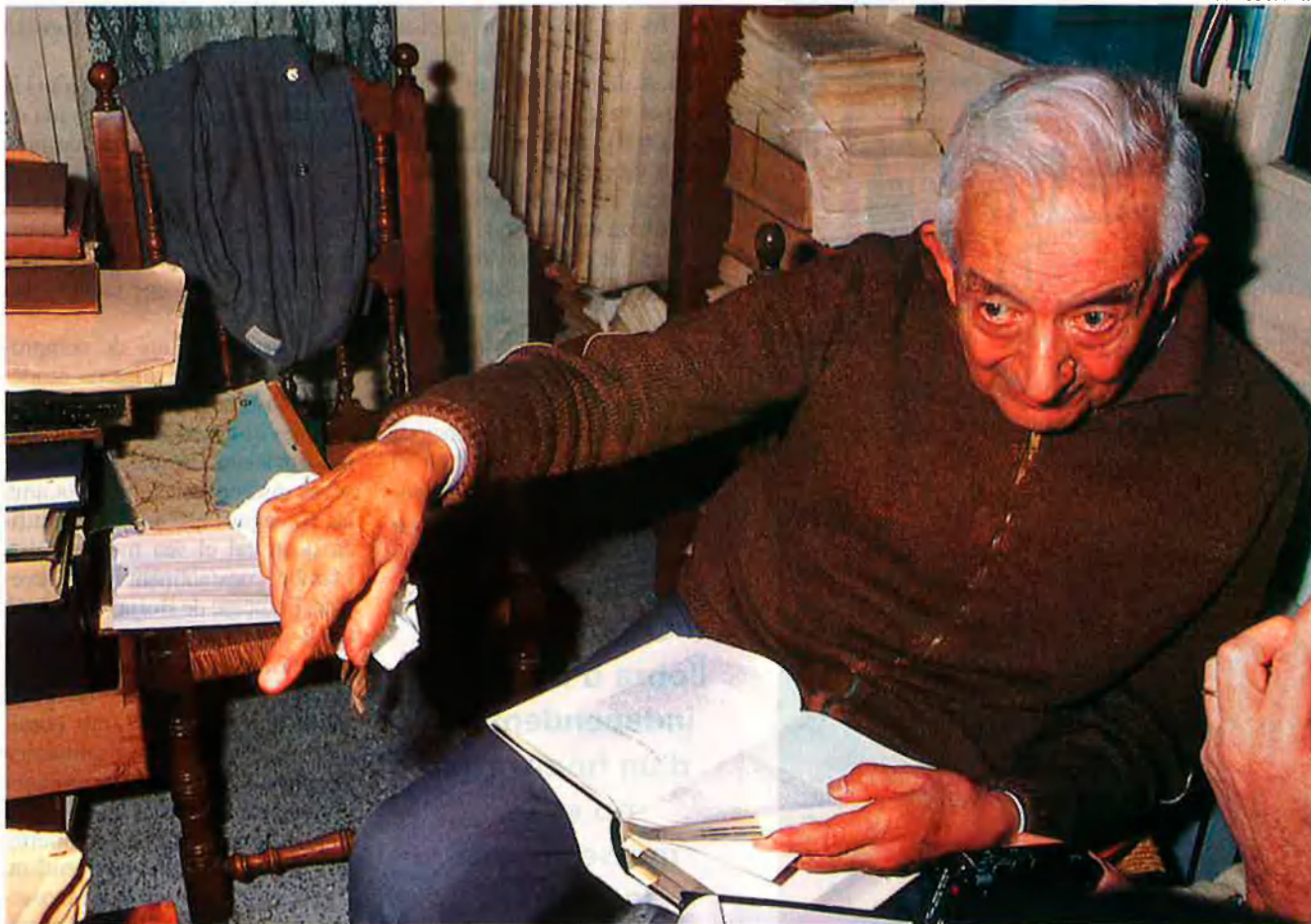
MIREIA MARGENAT

rixa, entre el de Petritxol i la Cucurulla; hi residien amics del Baró de Maldà (1802, *Calaix de Sastre VI*). I l'acaba dient que hi jugava a l'acuit els anys 1912-13.

Tres observacions a fer. La primera: la precisió extrema amb què descriu les coses, -la situació del carrer- fins i tot en el cas que poden semblar balderes. La segona: la referència literària (el Baró de Maldà). La tercera: el "jo" -"jo jugava..."- hi apareix amb una formidable naturalitat. I és la que ha convertit la seva obra en un gran llibre de memòries, en una gran crò-

i el fan servir en comptes d'"anarse'n", ell encara distingeix aquestes dues paraules. Així, pot escriure "han marxat a una mort gloriosa molts catalans dels nostres dies...", perquè sap que té el sentit de caminar amb fermesa, amb el cap alt. "Modernament -ens recorda- s'abusa molt d'aquest mot, car usar-lo amb el sentit d'"anarse'n" constitueix un gravíssim i inexcusable castellanisme, afavorit pel militarisme castellà, que l'havia manllevat ell mateix del francès".

Més casos. Recorda que fins al



ble que si un es permetés un *luego*, un *lujo* o un *bueno*". I el rebuig de "problemàtica": "Invenció pretensiosa i innecessària que sorgeix c. 1950: sempre s'ha dit 'els problemes de tal o tal terreny, qüestió, etc.', expressió que té la mateixa força i valor, en lloc d'aquell clixé pedantesc i ajargonat".

Coromines era un lingüista preocupat per l'existència actual i històrica dels mots i, per tant, una persona que estimava apassionadament la llengua. Però, a diferència d'una part d'erudits, lingüistes, fílòlegs, professors, correctors i escriptors que estimen el català, mai no va caure, gràcies al seu gust literari, en el fetixisme de la llengua.

Per una banda, no creia que l'excés de dialectalisme del català fos una riquesa literària, sinó que, a vegades, podia esdevenir un entrebanc per a la llengua nacional, per a la "comuna llengua literària". Així, ens adverteix dels perills de l'"atomització lingüística" i de les

"discrepàncies regionals innecessàries". Però també critica els qui la volen unificar en excés, sense respectar les formes comarcals. Per exemple, critica que a les *Obres Completes* de Narcís Oller se suprimeixin "irrespectuosament" les formes d'una comarca. Per l'altra, no creia que les paraules tinguessin, separades del seu sentit, cap atractiu, cap bellesa estètica. I, en tercer lloc, mai no va caure en el perill de reivindicar arcaïsmes. Tres virtuts més a afegir-li.

L'estilística. El seu concepte de la llengua queda molt ben resumit en aquesta definició: "Un idioma no és un magatzem de mots més o menys emfàtics o ornamentals, sinó un vehicle, noble sí, però abans que tot, expressiu i inequívoc, de les idees d'una nació". Des d'aquesta estètica, fa referències constants a l'estil. En un país d'extensa bibliografia sobre el català i de creixents estudis sobre els

nostres autors, continuem mancats, escandalosament mancats, d'estudis d'estilística i d'estudis de l'estil dels nostres escriptors. En absència d'aquests tractats i estudis, l'obra de Coromines és una lliçó constant d'estilística: una virtut més a posar al sac.

Així, elogia els "escriptors d'estil franc i ardit, desdenyosos de l'actitud lingüística rebuscada", i els d'estil "planer però genuí"; accepta que el llenguatge "distingit i personal" pot ser, alhora, "tradicional"; critica els qui tenen "la flaca dels mots rars", l'estil "hermètic", els prosistes "innovadors" i detecta escriptors mediocres que cauen en la "riquesa verbal".

Sap que Verdguer va fer un canvi per "fugir d'un mot una mica rebregat, del català de cantonada". Sap que hi ha correctors que s'escarrassen a "matar la naturalitat" fent-nos "empassar mots no vius, tan durs de mastegar com claus o tatxes", en lloc d'optar per

La precisió extrema és una constant de l'obra de Joan Coromines. Aquesta precisió no és tan sols proclamada i exigida, sinó, també, demostrada, paraula a paraula, frase a frase.

El domini del català de Coromines és insuperable

ARXIU / DOMÈNEC UMBERT



Joan Coromines ha fet un buidatge fabulós dels textos literaris catalans de totes les èpoques (a la foto, podem observar la seva biblioteca). L'obra de Coromines és, també, la història de la llengua catalana a través dels seus escriptors.

la "cosa planera i de llengua viva".

Creu que les nacions castellana i occitana "han massa inflat llurs literatures". Indica barbarismes en els escriptors: "*Terrisses* és un barbarisme d'una obra de J. V. Foix". Diu que es posen en ridícul els qui usen mots de llenguatge mort, però molt coneguts, amb un sentit que no han tingut mai. Títlla d'artificioses algunes solucions. Recorda que Carner inventà un "primicer" que Fabra li féu retirar de la circulació. I critica els "pseudopuristes que creuen que *arreglar* sigui menys bon català que *arranjar*, manlleu francès, mentre que *arreglar* apareix en els textos catalans, com veiem, 350 anys abans que en castellà".

La precisió no és tan sols proclamada i exigida, -exigida, sense reserves, dels diccionaris catalans que critica, el *Fabra* inclòs-, sinó, també, demostrada, paraula a paraula, frase a frase. El domini que Coromines té del català és insupe-

rable. Tot un model. La precisió semàntica fa que la seva llengua mai no es desequilibri cap al cultisme o el vulgarisme. El mot que en uns altres escriptors seria considerat un vulgarisme, perd aquesta connotació en Coromines perquè l'usa amb un encert total, irrefutable. Les seves construccions sintàctiques són una aportació a estudiar. S'arrisca a bastir períodes llargs, un dels exercicis més difícils de fer en català, per manca de tradició i de mestres -Gaziel, que escrivia períodes llargs, era acusat d'afrancesat-, sense caure en el parany del tòpic sintàctic i de l'en-

L'obra de Coromines és l'obra d'un home independent, la d'un home que no es va mossegar mai la llengua.

carcament, en el parany de la monotonia, cosa que molt pocs escriptors aconsegueixen.

Llengua i literatura. Com saben els seus lectors, Coromines ha fet un buidatge fabulós dels textos literaris catalans de totes les èpoques. Per tant, la seva obra és, també, la història de la llengua catalana a través dels seus escriptors. Però com que aquestes citacions -la segona virtut de la citació inicial- sovint van acompanyades de comentaris estilístics, aquesta història és, a més, tota una història de la literatura catalana, feta des de criteris estilístics sòlids, fonamentats i coherents, els que li fan considerar Verdguer i Pla i negligir J. V. Foix, per dir-ho ras i curt. Història de la literatura catalana que també és implícitament comparada, com és preceptiu. La llista d'autors estrangers, especialment francesos, presents en la seva obra, no és costum de trobar-la en els

textos dels professors catalans ni en les tesis doctorals.

Aquesta història de la llengua i la literatura ha anat acompanyada de la geografia. La que es desprèn de la descripció detallada, i viscuda, de molts dels topònims esmentats: si hi ha un home en aquest país que ha recorregut més extensió de país, aquest home es diu Joan Coromines.

Més virtuts. Lliure de compromisos personals i lligams acadèmics i institucionals, l'obra de Coromines es caracteritza per la contundència amb la qual expressa les seves discrepàncies, fins i tot amb els col·legues que admira. Rectifica quan cal el seu mestre Fabra i també, constantment i amb severitat, Francesc de Borja Moll. Això no li impedeix, per exemple, de dedicar el volum setè del seu diccionari "A En Francesc de Borja Moll, home generós amb nosaltres, ell que la noble i quimèrica empresa tornà en una puixant i grandiosa realitat".

Finalment, l'obra de Coromines és l'obra d'un home independent. La d'un home que no es va mossegar mai la llengua. Tornem al volum cinquè de l'*Onomasticon*, a les primeres anotacions que ja hi hem fet. Pàgina 14. Article Lavaix. "Nom del poderós monestir antic vora la Noguera Ribagorçana, aïgues avall del Pont de Suert, a la desembocadura del riu de Malpàs. D'aquest puixant i riquíssim cenobi no queden més que quatre parets i la socolada d'un campanar, ruïna que constitueix una vergonya de l'Estat espanyol i fins de la nació catalana: el pobre I.avaix ha quedat despiadadament lavat dels seus pecats per la supèrbia de la E.N.H.E.R. i la complicitat de les autoritats franquistes. Sempre havia estat exposat a avingudes i alluvions per sorpresa, però cap de tan devastador com el de l'avarícia i els magnes negocis de les tiranies".

Per cert. Tot això sembla que és secundari, perquè Coromines ha estat un home que s'ha dedicat, preferentment, a escatir l'origen dels mots.

Lluís Bonada